

О. О. Романова,

Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ, м. Харків

ФОРМУВАННЯ КРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)

Статтю присвячено проблемі формування країнознавчої компетенції на заняттях із дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у немовних вищих навчальних закладах (ВНЗ). Висвітлено зміст поняття «країнознавча компетенція», а також проаналізовано методи та засоби формування вище названої компетенції.

Ключові слова: країнознавча компетенція, лінгвокраїнознавча компетенція, світогляд українського народу, культура.

Статья посвящается проблеме формирования страноведческой компетенции на занятиях по предмету «Украинский язык профессионального направления» в немовных высших учебных заведениях (ВУЗах). Освещено содержание понятия «страноведческая компетенция», а также проанализированы методы и способы формирования выше названной компетенции.

Ключевые слова: страноведческая компетенция, лингвострановедческая компетенция, мировоззрение украинского народа, культура.

The article covers up the problem of developing regional geography competence in Professionally Oriented Ukrainian Language in class with non-language specialty. The term of regional geography competence has been clarified. The methodology and ways of forming the above-mentioned competence have been analyzed.

Key words: regional geography competence, language and regional geography competence, Ukrainian mentality, culture.

У сучасний період складних процесів, що відбуваються в культурі ХХІ століття, переломлення традиційних уявлень, перегляду ряду духовних цінностей, появи потоку псевдокультурних явищ особливої значущості набувають завдання формування морально-естетичних якостей молоді.

Звернення до національної морально-естетичної спадщини сьогодні особливо важливе тому, що кращі зразки української культури і нині можуть бути прекрасним вихователем почуттів гуманізму, духовності, моральності, патріотизму, естетичної культури.

Людина має оволодівати не тільки граматичною будовою мови, але й формуватися як національно свідомою особистістю, яка не тільки є носієм світогляду етносу, а й має інтернаціональні знання для здійснення міжкультурної комунікації. Це зумовило новий підхід у викладанні української мови – лінгвокраїнознавчий, тобто включення ознайомлювально-пізнавального потенціалу мови у процес її викладання, що передбачає виховання висококультурної мовної особистості, патріота-українолюба, який міг би здійснювати міжкультурну інтеграцію.

Отже, за допомогою лінгвокраїнознавчого, етнолінгвістичного матеріалу можна сформувати країнознавчу компетенцію майбутніх спеціалістів. Тому **метою нашої статті** є дослідити, як у процесі навчання студентів технічних вищих навчальних закладів можна використати поєднання лінгвістичного, комунікативного, етнокультурознавчого напрямів.

Проблема формування лінгвокраїнознавчої компетенції студента не нова в мовознавчій науці. Вона була об'єктом дослідження таких учених, як Н. Остапенко, А. Пономаренко, Т. Симоненко та інших.

Так А. Пономаренко у своїй статті наголошує на тому, що лінгвістичний матеріал має бути багатоаспектним, впливати на формування мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентності студентів.

Л. Мельникова зосереджує увагу на невербальних компонентах у формуванні лінгвокраїнознавчої компетенції студентів. Сьогодні вимагає від майбутнього спеціаліста вміння бути обізнаним із розвитком науки і техніки не тільки в Україні, але й за її межами, проводити перемовини на міжнародному рівні, здійснювати міжетнічну інтеграцію.

У науці виникають суперечки стосовно тези про нерозривність мови й національної культури. Однак ми знаємо, що культуросна функція мови полягає в тому, що в ній представлена нація чи народність як цілісність з етапами історичного розвитку, культурними традиціями, нормами, системою цінностей, рівнем духовного надбання. У людини як носія певної мови у процесі її засвоєння формується мовна картина світу, що відображає як національні особливості, так і загальнолюдські категорії, спільні для всього людства.

Уважасмо, що провідним методом навчання є лінгвокраїнознавчий. Тому під час вивчення студентами дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» ми використовуємо різний етнолінгвістичний матеріал, ілюструючи наявність елементів культури в мовних одиницях. Так, наприклад, під час вивчення теми про природу мови та її функції звертаємо увагу на те, що мова – це ментальний феномен, що виступає безумовним стрижнем комунікації. У мові закодовані знання людини, її уявлення про світ у цілому, її індивідуальний життєвий досвід, цілісна картина світу соціуму. У процесі комунікації той, хто говорить, спрямовує слухача до деякої закодованої інформації, що міститься в словах. Не викликає сумніву, що саме в національній мові відбиваються культурні, моральні та естетичні цінності народу. Найяскравіше вони представлені у фразеологічних одиницях, прислів'ях, приказках, анекдотах. Наприклад, у фразеологізмі «*Іван носить плахту, а Настя – булаву*» показані риси національного характеру українського чоловіка, слабкого за натурою, та сильної вольової жінки. Під час аналізу цього прислів'я розповідаємо про особливості національного одягу – *плахту* – старовинний розпашний одяг на зразок спідниці, що був характерним для святкового вбрання сільських жінок; була

обов'язковим елементом посагу молоді, символом жіночої зверхності у родинному житті [1], або у фразеологізмах «*круглий, як галушка; попікся дід галушками*» представлено символи української кухні.

Слід звернути увагу студентів на те, що у мові зафіксований світогляд українського народу. Наприклад, можна вдатися до порівняння міфологічних уявлень українців та росіян на основі зіставлення лексичного фону сем «домовик» та рос. «домовой». Український *домовик* – у дохристиянських віруваннях – родинний бог, бог господи, «*хатне божество*». За уявленнями, мешкав, як правило, на горіщі (на лежку) або під піччю чи в запічку. Головна мета домовика – допомагати господарям, особливо перед нещастям, охороняти дім. У російській культурі *домовик*, окрім охорони, виконував ще одну функцію – розчісував гриви коням. Можна порівняти уявлення українців та росіян про *русалок*. Українські русалки, за повір'ями, любили танцювати, співати, бігати по траві. У російській культурі русалок зображували як вродливих дівчат, оголених до поясу, з довгим волоссям і риб'ячим хвостом.

Розширюємо знання студентів і про національні особливості побуту й будівництва. Наприклад, лексеми «*хата*» та рос. «*изба*» мають різний лексичний фон. Українська *хата* завжди тинькується, білиться вапном чи білою глиною, покрита околотом з акуратно підстриженою стріхою, обов'язково має призьбу, задня стіна завжди білилася жовтою глиною. Біля української хати завжди ріс садок, хата потопала в зелені (садок вишневий коло хати). «*Изба*» ніколи не тинькується, не білиться; вона брусувата, з двосхилим дахом, покривається м'ятою соломою внатруську, має дерев'яні віконниці (рос. *ставни*).

Цікавим для студентів є порівняння лексем «*ослін*» та рос. «*скамейка*». У цих словах відмінності помічаємо у семах «зовнішній вигляд» та «де використовується». *Ослі* – вид хатніх меблів, на чотирьох тонких ніжках, прилаштованих під гострим кутом до дошки для сидіння, а «*скамейка*» має дві ніжки, що кріпляться під прямим кутом до дошки.

Без володіння інформацією про цінності та базові уявлення, що утворюють концептуальну картину світу співрозмовника, неможливе розуміння тексту як комплексу вербальної та невербальної інформації, незважаючи на знання семантики мовних одиниць. Адже міжкультурна комунікація повинна враховувати такі аспекти: дозволи і заборони на здійснення певних комунікативних актів; стереотипні характеристики комунікативних актів; етикетні характеристики актів спілкування; пояснення психологічної реалізації комунікації; опис традиційних символів, порівнянь (наприклад, *калина* для японців асоціюється з кладовищем; *гарбуз* – із батьками). Треба також пам'ятати про комунікативні табу – мовні, тематичні (у Південній Африці засуджуються розмови про расові проблеми) та контактні заборони у спілкуванні. Тільки за умови, що ці вимоги будуть ураховані й дотримані, спілкування може вважатися ефективним (адекватно сприйнята інформація, перевага позитивних почуттів та схвалення, взаємне збагачення учасників комунікації).

Невербальні компоненти, стиль поведінки також треба розглядати як національні елементи. Інколи вважають, що невербальне мовлення є інтернаціональним і за його допомогою люди різних країн можуть домовитися між собою. Л. Мельникова зауважує, що це справедливо тільки до описових жестів (наприклад, *процес умивання*), але якщо між жестом і його значенням немає відповідності за зоровим образом, то міжнародна комунікація не відбувається. Вона ілюструє своє твердження прикладом: постукування вказівним пальцем по кінчику носа в італійців означає попередження про небезпеку, а в нідерландців це вказує на те, що людина не зовсім твереза. Також кожен народ має свої повсякденні норми поведінки. Наприклад, українці, росіяни, англійці, американці у якості привітального жесту користуються рукостисканням, лапландці труться носами, латиноамериканці обіймаються; молодий американець вітає свого друга, лясаючи його по спині. Однак китаєць навряд чи зрозуміє і висловить захоплення, якщо ви по-дружньому «вдарите» його по спині. Має значення і вибір теми спілкування, рівень відвертості. Нехай вас не шокує, якщо після виступу на науковій конференції у Німеччині слухачі раптом застукують кулаками по столу. На Заході свист означає найвище захоплення, на відміну від пострадянського простору, де ця сама дія вказує на незадоволення. У німецькому академічному середовищі саме так, а не оплесками, прийнято виражати своє замилювання. Німці не плещуть у долоні, як це роблять росіяни та українці, а стукають ногами, свистять і кричать.

Потрібно зважати й на те, що в різних типах культури превалюють різні типи асоціативних зв'язків. Так, у вербальному поведінці бурятів різні порівняння, на зразок «*голова кучерявенька, як у барана*», «*розумна, як у собаки*», «*кругла, як земля*», будуються на використанні реалій природного характеру і можуть бути незрозумілими для представників інших культур. Можна порівняти асоціативний зв'язок лексеми «*бабуся*». В українській, російській культурах бабусю ми уявляємо старенькою жіночкою, котра має життєвий багаж знань, няньчить онуків, носить хустинку, інколи ходить із палицею. В уявленнях американців – бабуся, отримавши заслужену пенсію, подорожує, поповнює знання, веде активний спосіб життя, вдягає зручний для цього одяг.

Отже, перш ніж розглядати на заняттях способи формування мовної особистості майбутнього фахівця, слід зупинитися на питанні мовної компетенції. А далі, зважаючи на те, що ми маємо виховати людину, котра володіла б країнознавчою інформацією, варто пояснити термін «країнознавча компетенція». За Н. Остапенко «*країнознавча компетенція* – це здатність особистості усвідомлювати знання про народ-носія мови, національний характер, суспільно-державний устрій, особливості побуту, традицій, звичаїв, здатність сприймати мову в її культурно-функційній функції, з національно-культурними особливостями, а також знання мовних одиниць з національнокультурним компонентом семантики» [4, с. 61]. Цю країнознавчу компетенцію потрібно виховувати за допомогою лінгвокраїнознавчого, етнолінгвістичного підходів. Вищі технічні навчальні заклади освіти мають на меті підготувати фахівця, який не тільки володів би набором спеціальних знань, але й мав високу культуру спілкування. Цьому сприяє дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Таким чином, можна зробити висновок, що матеріали дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» при творчому підході не тільки урізноманітнюють навчання, але й є інструментом для виховання

країнознавчої компетенції студентів, які були б готовими не тільки здійснювати міжкультурну комунікацію, враховуючи національну специфіку співрозмовника, а й берегли національну ідентичність, традиції, досвід попередніх поколінь.

Література:

1. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. Жайворонок. – К. : «Довіра», 2006. – 667 с.
2. Красовська О. Філософська теорія походження мови та формування ментальності мовних спільнот / О. Красовська, К. Грабарєва // Мовне обличчя міста : Черкаси–2012 : Матеріали науково-практичної конференції; Черкаси, 1 травня 2012 р. / Редкол. : Симоненко Т. В. (відп. ред.) та ін. – Черкаси : Чабаненко Ю., 2012. – С. 113–118.
3. Мельникова Л. Невербальні засоби формування лінгвокраїнознавчої компетенції іноземних студентів / Л. Мельникова // Мовне обличчя міста : Черкаси–2012 : Матеріали науково-практичної конференції; Черкаси, 1 травня 2012 р. / Редкол. : Симоненко Т. В. (відп. ред.) та ін. – Черкаси : Чабаненко Ю., 2012. – С. 278–284.
4. Остапенко Н. До питання комунікативної компетенції учня загальноосвітньої школи / Н. Остапенко // Мовне обличчя міста : Черкаси – 2012 : Матеріали науково-практичної конференції; Черкаси, 1 травня 2012 р. / Редкол. : Симоненко Т. В. (відп. ред.) та ін. – Черкаси : Чабаненко Ю., 2012. – С. 59–64.
5. Пономаренко А. Ю. Формування мовної особистості в школі : ретроспективи і перспективи / А. Ю. Пономаренко // Українознавство. – 2006. – № 4. – С. 244–248.
6. Юрович В. Нестандартні уроки як засіб підвищення ефективності навчання в курсі «Я і Україна» / В. Юрович // Початкова школа. – 2006. – № 6. – С. 23.